

ВПЛИВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА СТРУКТУРУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Висвітлено вплив світової фінансової кризи на структуру зовнішньої торгівлі України. Проаналізовано причини підвищеної вразливості вітчизняної економіки до зовнішніх фінансових потрясінь, надано особливу увагу змінам у товарній структурі експорту та імпорту. Окреслено пріоритетні заходи, які повинні бути вжиті на загальнодержавному рівні з метою нейтралізації наслідків фінансової кризи в Україні.

Ключові слова: експорт, імпорт, структура зовнішньої торгівлі, фінансова криза.

Вступ. До другої половини 2008 р. в економіці України простежувалося помітне зростання. Від 2000 р. до третього кварталу 2008 р. економіка країни зростала в середньому на 7,5 % за рік. Фіскальна політика була досить поміркованою – дефіцит бюджету не перевищував 1,5 % ВВП (за винятком 2004 р., коли відбувалися президентські вибори), а розмір зовнішнього державного боргу скорочувався. Потужний зовнішній попит, якому сприяло стрімке економічне зростання країн, які розвиваються, стимулював експорт, обсяги якого зростали рекордними темпами – на 50 % у річному обчисленні за перші три квартали 2008 р. Однак, через значне збільшення імпорту, сальдо поточного рахунку платіжного балансу було від'ємним з 2006 р., але дефіцит рахунку поточних операцій повністю фінансувався за рахунок значних надходжень іноземного капіталу. У 2005-2008 рр. чисті прямі іноземні інвестиції в Україну в середньому становили 8 млрд дол. за рік. Це дало змогу Національному банку України накопичувати валютні резерви, які наприкінці вересня 2008 р. сягнули 37 млрд дол.

Світова фінансова криза, яка швидко поширилася восени 2008 р., перервала економічне зростання України та багатьох інших країн з економікою, що розвивається. Зменшення схильності до ризику та зниження вартості активів і цін на товари позбавили світові ринки ліквідності, заморозивши багато життєво важливих сегментів міжнародного фінансового посередництва. Зокрема чимало ринків, що розвиваються, зазнали істотного скорочення експорту і несподіваної зміни напряму потоків іноземного капіталу. Внаслідок цього було дедалі все важче обслуговувати та рефінансувати зовнішні борги, передусім тим країнам, які на момент виникнення кризи мали слабкі макро-економічні показники та великий зовнішній борг.

Постановка завдання. Головним завданням є виявити вплив фінансової кризи на структуру зовнішньої торгівлі України і визначити шляхи нейтралізації цього впливу.

Результати дослідження. Україна найбільше постраждала від світової фінансової кризи тому, що її економіка є дуже відкритою і водночас недостатньо диверсифікованою. Частка експорту становить понад 50 % ВВП. Експорт країни здебільшого обмежується невеликою кількістю товарів з низькою доданою вартістю, зокрема металургійною та хімічною продукцією. Частка цих товарів становить понад 50 % у загальному обсязі експорту товарів, водночас, як світовий попит на ці товари досить мінливий. Така мінливість зовнішнього попиту призводить до непередбачуваності та нестабільності доходів

від експорту. Однак, товари з високою доданою вартістю, такі як машини, устаткування та транспортні засоби, становлять лише 15 % всього вітчизняного експорту. До того ж експорт товарів України має вузьку географічну диверсифікацію. До ключових торговельних партнерів України належать лише кілька країн СНД та ЄС. Зокрема сукупна частка Росії, Туреччини, Італії, Польщі, Білорусії і Німеччини разом становить близько половини всього експорту товарів України. Світова фінансова криза уповільнила світову економічну активність, істотно знизивши світові ціни на товари (особливо на сталь та хімічну продукцію). Усе це спричинило зниження зовнішнього попиту на українські товари. Це означає, що залежність України від вузького кола товарів, які експортуються до невеликої кількості країн, помітно посилила негативні явища в реальному секторі, які й без того були загострені через падіння внутрішнього попиту. Обсяги експорту знизилися на 47 %. Через свою залежність від експорту, промислове виробництво скоротилося на 31 %. Окрім недостатньої диверсифікації експорту, існують й інші причини, які пояснюють підвищену вразливість економіки України до зовнішніх фінансових потрясінь.

Протягом останніх кількох років Україна мала від'ємне сальдо торговельного балансу. У 2008 р., порівняно з 2007 р., від'ємне сальдо торговельного балансу збільшилося на 5,8 млрд дол. США або на 45 %. Основу вітчизняного експорту становить продукція чорної металургії (34,5 %), добувної промисловості (10,5 %), машинобудування (16 %), хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (7,5 %).

У 2003-2007 рр. за рахунок сильної світової економіки зростання вітчизняного експорту становило в середньому 25 % на рік, а під час світового товарно-сировинного буму в 2008 р. сягнуло 50 %. Однак протягом останніх років зростання споживчого та інвестиційного попиту задовольнялося здебільшого за рахунок імпортованих, а не вітчизняних, товарів та послуг. І справді, внутрішнє виробництво зростало значно повільніше через несприятливий діловий клімат у країні та перерозподіл економічних ресурсів на користь виробників промислових товарів, орієнтованих на експорт. Зростання споживчого та інвестиційного попиту, а також високі ціни на сировину та енергоносії, сприяли зростанню імпорту. Більше того, оскільки Україна не має достатньо власних енергетичних ресурсів, вона значно залежить від імпорту нафти та газу з Росії та Туркменістану. Таке не диверсифіковане постачання енергетичних ресурсів послабило конкурентоспроможність українських промислових виробників (передусім у хімічній та металургійній галузях), які не змогли швидко пристосуватися до зовнішніх шоків, пов'язаних зі зростанням цін на світових ринках енергетичних ресурсів. Значна частка енергоносіїв у структурі імпорту також зумовила підвищену чутливість економіки до впливу глобальних товарних циклів. Протягом 2006-2007 рр. зростання імпорту становило в середньому 30 % на рік, а в 2008 р. обсяги імпорту збільшилися на 60 %. Таке прискорення темпів зростання імпорту призвело до формування від'ємного сальдо торговельного балансу. Істотні негативні наслідки від світової фінансової кризи Україна вже відчула наприкінці 2008 р. Різко скоротився обсяг промислового виробництва, особливо у металургії, нафтохімії, легкій промисловості. Восени 2008 р. українські металургійні підприємства скороти-

ли виплавку чавуну на 29 %, а виробництво сталі скоротилося на 32 %. З 36 доменних печей України 17 призупинили свою роботу. Істотно зменшились обсяги експорту продуктів тваринного походження на 41 %, металургії – на 39 %, продукція хімічної промисловості – на 27 %. Зменшення обсягів імпорту стосується зменшення поставок автомобілів та устаткування.

До значних фінансових коливань виявився непідготовленим банківський сектор України. Істотно зріс курс долара до гривні. Офіційний курс долара щодо гривні, встановлений НБУ, становив 08.10.2008 р. 4,93 грн за 1 дол. США, порівняно з 4,84 грн за 1 дол. на кінець серпня 2008 р., курс долара відносно гривні виріс на міжбанківському і готівковому ринках: на 08.10.2008 р. на готівковому ринку курс долара до гривні становив 5,40/5,65.

Протягом жовтня-грудня 2008 р. гривня втратила понад 50 % своєї вартості відносно долара США, що було однією з найсильніших девальвацій у світі. До причин такої девальвації можна віднести такі чинники:

1. Стрімке зменшення обсягів експорту та приплив іноземного капіталу різко скоротило валютні надходження до країни. Це спричинило значне збільшення попиту, зокрема спекулятивного, на іноземну валюту. Такий раптовий дисбаланс між пропозицією та попитом на іноземну валюту призвів до істотного девальваційного тиску на гривню.
2. Проблеми з фінансуванням у банківському секторі та непослідовна монетарна політика призвели до скорочення банківського кредитування реального сектору. Тому сектори, діяльність яких значно залежить від позичкових коштів (такі як будівництво, торгівля та промисловість), зазнали істотного спаду економічної активності. Опинившись у такій ситуації, влада не мобілізувала достатньо альтернативних джерел фінансування, які компенсували б нестачу зовнішнього кредитування. Уповільнення кредитування, яке виникло внаслідок цього, спричинило загальний економічний спад. Хоча зменшення обсягів кредитування дало змогу скоротити імпорт та збалансувати рахунок поточних операцій, його загальний вплив на вітчизняну економіку був досить негативним. І справді, залежність української економіки від банківського кредитування значно зростає протягом кількох останніх років, про що свідчить збільшення відношення обсягу банківських кредитів до ВВП від менш ніж 20 % у 2002 р. до 77 % у 2008 р. Це означає, що погіршення умов кредитування мало вплинути на споживання та інвестиції значно сильніше, ніж під час попередніх фінансових криз, які пережила Україна. Більше того, економіка ще потребує значних фінансових ресурсів для модернізації застарілих основних фондів, фінансування розбудови інфраструктури, реалізації енергоощадних проектів та втілення майбутніх структурних реформ. Враховуючи все це, обмежений доступ до кредитів є одним з основних чинників, через який прогнозується досить повільне відновлення економічного зростання близько 3,7 % у 2010 р.

Економічний спад у країнах – основних торговельних партнерах України – істотно зменшив попит на товари вітчизняного експорту, зокрема на метали та хімічну продукцію. У поєднанні з різким зниженням світових цін на ці товари, це призвело до скорочення промислового виробництва на 30 %, що негативно вплинуло на економіку країни загалом.

За умов різкого скорочення обсягів зовнішнього боргового фінансування та внутрішнього ринку банківського кредитування влада не виділила достатньо коштів для підтримки вітчизняної економіки (особливо торгівлі та будівництва). Вірогідність того, що колишні джерела економічного зростання (а саме потужне внутрішнє споживання та експорт) зможуть і надалі забезпечувати зростання ВВП, є дуже низькою, тому вирішальна роль у цьому плані належить державі.

Висновки. Вплив світової кризи на економіку України торкається переважно фінансової сфери, проте зниження світових цін на металопродукцію призвело до кризи в металургії і падіння промислового виробництва загалом, до погіршення сальдо зовнішньої торгівлі, подальшого скорочення фондового ринку, зростання безробіття і посилення інфляції. Для ліквідації ефектів фінансової кризи Міністерству економіки України варто організувати роботу щодо товарної та географічної диверсифікації зовнішньої торгівлі України для посилення впливу на ринках країн, які мають високу динаміку економічного розвитку (Китай, Індія, Бразилія, країни Близького Сходу та ін.). Це важливо тому, що традиційні джерела експорту (металургія та хімічна промисловість) здебільшого, вже не демонструватимуть такі високі темпи зростання, як у минулому. Ключовим є укладення договорів про вільну торгівлю з іншими державами. Запропонований розширений договір щодо вільної торгівлі з Європейським Союзом допоможе Україні увійти до логістичного ланцюга Європи та сприятиме розвитку експорту.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2008 рік. – К. : Вид-во "Техніка", 2009. – 645 с.
2. Держком. статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>

Михайляк І.В. Влияние мирового финансового кризиса на структуру внешней торговли Украины

Освещены влияние мирового финансового кризиса на структуру внешней торговли Украины. Проанализированы причины повышенной уязвимости отечественной экономики к внешним финансовым потрясениям, особое внимание уделено изменениям в товарной структуре экспорта и импорта. Определены приоритетные мероприятия, которые должны быть приняты на общегосударственном уровне с целью нейтрализации последствий финансового кризиса в Украине.

Ключевые слова: экспорт, импорт, структура внешней торговли, финансовый кризис.

Mykhaylyak I.V. Influence of world financial crisis on Ukraine foreign trade structure

The impact of the global financial crisis on Ukraine's foreign trade structure. The reasons of increased vulnerability of the domestic economy to external financial shocks, special attention is given to changes in the commodity structure of exports and imports. Outlines priority actions to be taken at national level in order to neutralize the effects of the financial crisis in Ukraine.

Keywords: export, import, foreign trade, the financial crisis.